394.2(=214.58)(497.11)
398.332(=214.58)(497.11)

Место култа Теткице Бибије и меморијални простор Рома у Улици господара Вучића у Београду

*Љубица В. Димитријевић**

Републички завод за заштиту споменика културе, Београд

*Ненад Л. Лајбенштергер***

Републички завод за заштиту споменика културе, Београд

* ljubicadi@hotmail.com

** lajben@yahoo.com

[1] Вукановић 1983: 14–25, 45, 48–49; Acković 2008: 5–6; Acković 2009, 50–54; Đurić 1987: 6–7, 13–19, 40, 51, 54, 58, 62; Đurić 2006: 7–12, 34–55, 77–78, 103–108; Jakšić, Bašić 2005: 18; Jovanović 2014: 9–19, 30–32.

Апстракт: *У Улици господара Вучића 49 у Београду налази се место окупљања Рома, а посебно током прославе најзначајнијег аутентичног ромског празника – Теткице Бибије, која се од 2019. године налази на Листи нематеријалног културног наслеђа Србије. Простор се сматра јединственим на територији Србије јер на једној локацији обједињује културно место посвећено Бибији, једини споменик посвећен искључиво Ромима страдалим током балканских и Првог светског рата, као и спомен-плочу страдалим Ромима током Другог светског рата. У раду ће се разматрати историјат, нематеријалне, културолошке, религијске, духовне и друштвене вредности овог места значајног у традиционалној и савременој култури Рома Београда, без обзира на вероисповест.*

Кључне речи: *Роми, културно место, Теткица Бибија, слава, идентитет, споменик, балкански ратови, Први светски рата, Други светски рат*

Abstract: *The space at Gospodara Vučića Street no. 49 in Belgrade constitutes the place of gathering for Romani people, especially during the celebration of the most important authentic Roma holiday, Bibijako dive (Aunt Bibija) that has been on the List of Intangible Cultural Heritage of Serbia since 2019. The space is considered unique on the territory of Serbia because it encompasses a place of cult dedicated to Bibija, the only monument dedicated exclusively to the Roma who perished during the Balkan Wars and WWI, and a memorial plaque for the Roma who perished during WWII. The paper will discuss the history, the intangible, cultural, religious, spiritual and social values of this place of importance for the traditional and contemporary culture of the Roma of Belgrade, regardless of their religion.*

Key words: *Romani people, place of cult, Bibijako dive, saint day, identity, monument, Balkan Wars, WWI, WWII*

Према данас општеприхваћеној теорији, Роми су пореклом из Индије. Њихова сеоба је вероватно последица ратних сукоба из периода XI и XII века, премда су и пре тога путовали ван постојбине. Крећући се вековима од Индије на запад, први њихов помен у Европи је из IX века, али се сматра да досељавање почиње од XI века. У оба случаја се налазе на тлу Византије. Сведочанство о њиховом присуству на простору средњовековне Србије је из XIV века. Најстарије белешке о Ромима у Београду потичу из 1536. године, када су први пут пописани као његови становници. Тада се уочавају међусобно различити цигански џемати по верској структури становништва, занатима и пословима које обављају.[1] Међутим, још увек нема довољно научних сазнања о њиховим миграционим кретањима и насељавањима по Европи, Балкану, Србији и Београду, као и о целокупном ромском етницитету. Описивани су ромски начини живота, њихова музика, специфична занимања, изглед, али углавном без дубљег научног интересовања и образложења. Отуда су и многи подаци

1. *Прослава Тетикице Бибије 1924 (ИАБ-2156 – Лични фонд Михаила С. Петровића – К8-6-40)*

1. *Celebration of Bibijako dive 1924 (ИАБ-2156 Personal fund of Mihailo S. Petrović) – K8-6-40)*

из историје Рома и данас непознати, посебно широј јавности. Једна од чињеница која је остала скривена а везана је за Роме код нас јесте и споменик који су Роми подигли својим сународницима страдалим у балканским ратовима и Првом светском рату, као и прослава специфичног ромског празника посвећеног њиховој светитељки Бибији (сл. 1).

РОМСКИ ИДЕНТИТЕТ У СРБИЈИ И БЕОГРАДУ

Када се настане у одређеној области, Роми прихватају језик,[2] поштују веру и обичајну праксу већинског народа, али и негују специфичности своје културе и веровања, комбинујући различите верске норме и народне обичаје и формирајући тако „своју веру“. Ово се посебно уочава код оних Рома који су у својој етничкој историји прошли кроз ислам и хришћанство.[3] На територији Србије Роми су трећа етничка заједница по величини[4] и немају своју јединствену конфесију. Највише има Рома православаца, а мање Рома исламске вероисповести, претежно сунитске групе.[5]

Роми су се као народ без сопствене државе, друштвеним положајем, изгледом, начином живота и занимањима разликовали од становништва са којима су делили простор. Етничку дистанцу Рома у односу на нероме и обрнуто, као и нехомогеност ромског корпуса по конфесионалној, језичкој и статусној основи, када се „успешни“ Роми декларишу као припадници неких других етничких заједница, демографски аналитичари сматрају једном од кључних препрека јачању ромског идентитета.[6]

Када се кроз један век осврнемо на однос према Ромима на нашим просторима, од почетка XX века до данас, уочавамо периодично смењивање и коегзистенцију интегративних и сегрегационих процеса у зависности од историјских околности и друштвено-политичке климе. У оквиру истог временског оквира

[2] Унутар својих заједница најчешће комуницирају својим језиком.

[3] Радовановић, Кнежевић 2014: 32.

[4] Ђурић В. и др. 2014: 98–101.

[5] На основу анализе последњег пописа становништва, 2011. године, од укупног броја Рома у Србији, највише је декларисаних хришћана (61,2%) ромског (54,6%) и српског (42,2%) матерњег језика. Као Роми исламске вероисповести декларисало се 24,8%, а матерњи језик им је ромски, српски и албански. Знатан део Рома (14,0%) није се верски изјаснио, или се изјаснио као припадник нехришћанских и неисламских вероисповести, односно као непостојећа конфесија, уп. Радовановић, Кнежевић 2014: 33. У последње време приметан је пораст Рома декларисаних протестаната, посебно у јужним областима.

[6] Радовановић, Кнежевић 2014: 100.

уочава се веће или мање присуство етничке и социјалне дистанце, стереотипа и предрасуда у односу на ромску популацију, што је у великој мери ометало интегративне процесе.

Почетком XX века почиње убрзана еманципација и интеграција Рома званичним укључивањем у грађански живот Београда и Србије оснивањем разних ромских и заједничких српско-ромских удружења. Прва српско-циганска задруга за узајамно помагање у болести и смрти основана је 1927. године као хуманитарно и просветитељско удружење, а 1935. године покренут је лист на ромском − Romano Lil. Исте године је 1. маја основано и у Регистар Министарства унутрашњих дела уписано Удружење београдских Цигана свечара Теткице Бибије. Циљ рада овог хуманитарног удружења је да негује традицију прославе аутентичне ромске славе Теткице Бибије, а у ту сврху оснивачи су прикупили одређена средства и купили простор у Улици господара Вучића.[7] Удружење је радило све до почетка Другог светског рата. После рата цела имовина Удружења у Господара Вучића је национализована, да би 1981. године била враћена на употребу новом удружењу – Друштву за просвету, науку, културу и социјална питања „Ром“ из Београда.[8]

Еманципацијске процесе Рома у Србији нагло прекида Други светски рат, који расним законима доприноси сеграгацији, страдању и погрому овог народа широм Европе. Деценијама након рата, декларисање Рома као припадника сопственог етничког корпуса, током СФРЈ и након распада државе, варира у зависности од политичке климе. Наметањем друштвено прхватљивих изјашњавања као припадника већинског етноса и жеље за бржом интеграцијом у друштвене токове већинског становништва доводи до дистанцирања Рома од свог етничког идентитета.

Током 70-их и 80-их година XX века, у југословенским републикама долази до подизања нивоа друштвене еманципације и интеграције Рома, између осталог, покретањем листа Глас Рома, намењеног њиховом информисању у Југославији, а од средине 80-их година започињу радијске и телевизијске емисије о животу и стваралаштву Рома, као и оснивање редакција на ромском језику.[9] Поред ових механизама заштите и промоције националног и културног идентитета Рома, Србија ће остати запамћена као земља која је међу последњим признала Ромима статус националне мањине – 2002. године. Усвајајући Закон о заштити права и слобода националних мањина, институционализовали су се неопходни предуслови за интензивирање процеса свеукупне социјално-економске еманципације Рома. Убрзо након тога формиран је и први Национални савет Рома Србије и Црне Горе, а Влада Републике Србије образовала је Савет Републике Србије за националне мањине, у чијем раду ромски представници равноправно учествују са представницима осталих националних мањина.[10] Од тада се интензивно ради на интеграцији ромске популације и главне теме ових стратешких докумената су образовање, становање, здравство и запошљавање Рома, борба против дискриминације, сиромаштва и питања родне равноправности. У актуелној Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији у периоду 2016–2025. године глав-

[7] Jakšić, Bašić 2005: 23.

[8] Документација Удружења београдских Цигана свечара Теткице Бибије – Решење секретаријата за послове привреде, финансија и имовинске односе општине Врачар бр. 462-63/75-02 од 15. 1. 1976; Закључак Извршног савета Скупштине општине Врачар бр. 06-317/81-VII од 31. 8. 1981. године.

[9] Радовановић, Кнежевић 2014: 24.

[10] Тодоровић 2007: 81.

на пажња се посвећује очувању разноликости културног идентитета Рома, као и подстицању позитивних друштвених ставова о Ромима кроз културу, образовање и информисање.[11] Поред ових институционалних залагања, потребно је да се у процесу јачања и видљивости ромског културног идентитета интензивира учешће ромских невладиних организација и удружења.

ТЕТКИЦА БИБИЈА, НАЈЗНАЧАЈНИЈА РОМСКА СВЕТИТЕЉКА

„Биби“ је ромски назив за сродство, односно тетку. Овај термин се користи како би се исказало поштовање свакој старијој жени ромске заједнице. Биби, Бибијом, ословљава се и женско божанство које поштују и славе Роми у Србији. Верују да је она жена Бога или мајка Бога, која обједињује добро и зло.[12] Један од најзначајнијих аутентичних празника Рома је дан посвећен светој Бибији, још увек неканонизованој чудотворној Теткици, која је по њиховом веровању Ромкиња, заштитница ромске деце и исцелитељка болесних.

На иконама је приказана као мршава, кошчата и висока жена, боса, са дугом црном косом, окружена децом, и скоро увек у пратњи животиња, најчешће јагњади (сл. 2). Тешко је утврдити од када се Бибија међу Ромима слави. Драгољуб Ацковић са великом сигурношћу констатује како се за Бибију знало почетком XIX века и да новија ромолошка истраживања показују да се Бибија слави у читавом региону западног Балкана.[13]

Ромска религиозност је коктел сачињен од сујеверја, елемената паганских култова и прапостојбинских сећања. Вековна сељења, услед дискриминације и сегрегације, узроковала су прилагођавањем са новим духовним традицијама и усвајањем онолико колико је неопходно за егзистенцију.[14] По ромским веровањима, у свету постоји седамдесет седам и по вера, а они су то пола вере јер „им није за срце прирасла ниједна вера“.[15]

Однос православних Рома према Бибији је сличан односу православних верника према својим канонизованим светицама или Богу. Томе у прилог говори најпознатија и најстарија забележена легенда о Теткици Бибији, која се код Рома генерацијама преноси.[16]

Постоји опште веровање да божанство или богови прерушени путују по земљи у намери да искушају људе и, према томе како их ови приме, награђују их или кажњавају. Сваки путник или просјак може бити прерушено божанство.[17] Анализа најстарије забележене легенде о посетама Бибије људима (Ромима), најчешће болеснима, упућује на теофанију и веровање да је она Богиња или од Бога послата, која са два јагњета путује по земљи, улази у куће људи и, према томе како је приме и угосте,

[11] Mikić, Radonjić Živkov, Dimitrijević 2016: 20.

[12] Тако Биби подсећа на индијску богињу Дургу, која се јавља као *Candi* (Сурова), *Bhairavi* (Страшна), *Kali* (Црна) и *Tara* (Спаситељка), в. Acković 2010: 5.

[13] Acković 2010: 6.

[14] Тодоровић 2007: 168.

[15] Acković 2010: 18.

[16] „Давно је то било, када се на земљи појави нека опака болест, коју су једни звали чума, а други колера.

Та болест је усмртила многу децу.

И ето, у то доба појавила се на земљи наша теткица Бибија. Одакле је она дошла, нико нам није знао рећи. Можда је и са неба сишла; можда је и сам Бог послао да помогне сиротом ромском народу и да спасе његову дечицу од смрти. Зато што је ходајући по свету починила многа чуда, ми Роми верујемо да је њу сам Бог послао на земљу.

Легенда даље вели, да је тог дана кад је Бибија сишла на земљу, цео дан падала киша. И она и њена два јагњета, која су ишла за њом, веома су озебли, па је Бибија, пошто је мрак већ почео да пада, закуцала на врата неког сеоског домаћина. Куцала је она дуго на та, али и многа друга врата. Нико није хтео да јој отвори.

Сирота старица је већ била дошла до краја села. И она и њени јагањци су били гладни и промрзли. У једном тренутку, на неком брежуљку, приметила је она неколико усамљених кућа. Пође према њима да тамо окуша срећу.

Кад је дошла до самих кућа, видела је да то нису биле обичне сеоске куће, него ископане у земљи рупе и покривене одозго коровином. Не устежуће се нимало, она закуца на прва врата. Из куће се прво зачу детињи плач, па женски глас, напослетку мушки. Затим се врата отворише, из куће покуља најпре дим, па се после помоли мушка глава: ’Ко си ти што тако доцкан лупаш на моја врата?’ - ’Ја сам Теткица, сирота стара жена, са своја два јагњета. Путујемо целога дана, па бих хтели да се мало одморимо.’ – ’Уђите, иако ми је сва кућа само од једне собе, у којој једва да станемо ја, моја жена и шесторо деце. Уђите и добро ми дошли.’

И уђе у циганску земуницу. Теткица са своја два јагњета. А унутра је било много тесно. У средини је тињао стари пањ. Около огњишта је на слами полегало шесторо деце, сва испод десет година старости. И свих шесторо деце је било болесно од исте болести, која је већ од дужега времена харала по селу. Осим неколико кора хлеба, ништа више није у кући било тога дана за јело.

Видећи колико је Теткица озебла и сажаливши се на њене јагањце, домаћин је хтео да два болесна детета одмакне од ватре и да тако начини места за госте.

Али, Теткица то није дозволила, него је села на сламу у један празан угао собе и метнувши на крило своја два јагњета поделила је са њима кору хлеба, коју јој је од свег срца понудио овај добри домаћин. Тако су сви заспали.

Кад би сутра пред зору, кроз сан чује домаћин да се нешто креће по соби. Отвори очи и погледа, а оно Теткица тек што није отворила врата са својим јагањцима да изађе из собе.

– ’Што журиш, жено, куда ћеш, још је мрак. Поседи још мало, погреј се. Ноћ је била хладна. И заложи се још мало. Имамо још неколико парчића хлеба.’ Зауставља је домаћин.

2. Представа Тетикице Бибије, икона у капели у Улици господара Вучића 49 (Документација РЗЗЗСК, фото Павле Марјановић, 2019)

2. Depiction of Bibijako dive, an icon at the chapel at Gospodara Vučića 49. (Documentation of the IPCMS, photo by Pavle Marjanović, 2019)

– ’Хвала ти, добри човече. Ти нама толико, а теби Бог хиљаду и хиљаду пута више. Али ја морам да идем. – ’Па ко си ти, жено, што са јагањцима по овоме времену по свету идеш?’

– ’Ја сам Теткица – Бибија. Дошла сам да видим живи ли свет по божијим саветима. Овај помор који по селу хода, од Бога је. То је казна за грешке. Ти си мене синоћ лепо примио, нахранио си мене и моја два јагњета, оним чиме си могао и твоја ће деца сва да оздраве. Онима који ме нису са моја два јагњета хтели да приме, умреће сва болесна деца, и друга ће им се разболети, па ће и она умрети. И реци свим нашим Ромима, нека никад не отерају од својих вратију путника који тражи преноћиште, а нека свакоме који моли за парче хлеба дају свој последњи комад. Ви то чините њима, а ја ћу се бринути о вашој деци.

– И славите сваке године мој дан, и волите ме и спомињите ме.’

То рекавши Теткица отвори врата и нестаде заједно са њена два јагњета. А ми Роми од тога дана саке године славимо њен дан. Сваког који закуца на наша врата примамо на конак, а ко моли за парче хлеба дајемо му. То су виделе многе наше комшије Срби и они то исто чине“, Acković 2010: 7–9.

[17] Чајкановић 1973: 142.

[18] Чајкановић 1973: 128–153.

награђује их или кажњава. Најбитнија карактеристика теофаније јесте да се божанство јавља као неугледан, најчешће просјак, испитујући људске врлине. Бибија проверава да ли се људи понашају по „Божијим саветима“. На искушењу је дар и уздарје, елементи институције гостопримства. Дар домаћина се огледа у ускраћивању огрева или јела његовој болесној деци и уступању госту – Бибији, а уздарје Бибије је оздрављење болесне деце. Бибија тражи од домаћина јело, које домаћин, одузевши свом болесном детету, даје Бибији. Њена награда је оздрављење детета односно живот, а порука је јасна. Обедом, јелом се склапа савез између човека и божанства. Напомиње да укућани треба да славе дан када их је посетила и спомињу Бибијино име.

Легенда препознаје и супротне примере, односно одсуство гостопримства, које увек имплицира Бибијину освету укућанима. Роми верују да их је Бибија излечила од куге (чуме). Ради одбране „Божијих савета“ Бибија поприма елементе хтонског демона и постаје куга (чума) и помором кажњава оне који јој ускрате гостопримство.[18]

Видимо да куга (болест) доноси пропаст када је реч о друштву, а то се спречава прославом и помињањем Бибије, која је спаситељка. С тим у вези, Бибија као заштитница најпре деце, а затим уопштено болесних, симболично представља живот јер су Роми захваљујући њој преживели. Роми су практиковањем гостопримства и лепог опхођења према непознатим људима, по Бибијином захтеву, избегавали тешку болест и нестанак ромске заједнице. Бибија је метафора односа и вредности. Она је спаситељка ромског друштва уколико је поштована, односно пошаст

ако није. Обележавањем, прославом и помињањем Бибије спречава се болест, помор и штите Роми као заједница.

Једна од основних специфичности српског народа је обележавање славе[19] на индивидуалном (кућном, породичном) и колективном (групном, сеоском) нивоу. Роми су преузимањем славе, као доминантног идентитетског и националног обележја српског народа, имплементирали прославу Бибије као своје најзначајније светице. Повезали су је и са периодом Ускршњег поста, који претходи Ускрсу, најсветијем хришћанском празнику.

Култ Теткице Бибије је распрострањен у централној и источној Србији, Београду и околини, на Косову и Метохији.[20] На подручју Београда, код Чубурског потока је први пут одржана прослава Бибије 1888. године.[21] Свако место или град у ком живе Роми има свој посебан датум обележавања Бибије.[22] Ова различитост се објашњава легендом, по којој је Теткица Бибија разли-

3. Ромкиња љуби икону Теткице Бибије приликом обележавања њеног празника 1936 (фото Александар Петровић, копија из Музеја ромске културе, Београд)

3. Romani woman is kissing the icon of Bibijako dive during the celebration of her feast in 1936. (photo by Aleksandar Petrović, copy from the Museum of Roma Culture, Belgrade)

[19] Слава је 2014. године уписана на Унескову Репрезентативну Листу нематеријалног културног наслеђа човечанства, http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/slava-krsno-ime-krsna-slava, Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, nkns.rs (25. 8. 2021).

[20] http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/tetkica-bibija, Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, nkns.rs (25. 8. 2021).

[21] Petrović 1937: 124–125.

[22] Petrović 1937: 115–133; Ćirković SA: 1, 4.

читим датумима долазила у раличита места, и како је вршила исцељења, тако је народ тог места почињао да је слави и поштује. Углавном су ти датуми везани за дане Ускршњег поста, па су због тога и они покретни. У Београду, у Улици господара Вучића 49, дан Теткице Бибије слави се у петак треће, Крстопоклоне недеље Великог, Ускршњег поста, односно трећег петка од почетка овог поста. Колико је Бибија слављена и поштована међу Ромима, потврђује и њен званичан упис на Листу нематеријалног културног наслеђа Србије (сл. 3).[23]

Роми су поштовање своје чудотворне светице исказали кроз форму славе, која садржи религијске и друштвене елементе, али је и посебан вид установе гостопримста.[24] На дан Теткице Бибије сви су добродошли без обзира на вероисповест и етничку припадност, чиме су Роми наставили да се понашају по „Божијим саветима“ сходно порукама коју преноси најстарија легенда о Теткици Бибији.

Бибија се прославља индивидуално, у оквиру породице, и на колективном нивоу, у различитим местима Србије или деловима града насељеним Ромима. Колективна прослава Теткице Бибије у Улици господара Вучића 49 у Београду почиње окупљањем у дворишту, када ромска удружења полажу венце на споменик страдалим Ромима у балканским ратовима и Првом светском рату и спомен-плочу за страдале у Другом светском рату. Затим у капели и код дворишног зида пале свеће и моле Бибију за здравље, а посебно здравље најмлађих, обраћајући јој се искључиво на ромском језику. Поред Рома православаца, на слави су присутни и Роми других вероисповести, као и нероми. Сви су топло дочекани и угошћени. Велика је част и привилегија бити славар (домаћин славе). Сваке године се бира[25] славар који ће наредне године припремити посну храну, славски колач и свећу. Обичајна пракса током славе подразумева да славар и подславар (славар изабран за следећу годину) са свештеником ломе колач, који се дели присутним гостима, јер се верује да комадић колача обезбеђује здравље до следеће прославе Бибије. Дељење колача се сматра најсветијим тренутком прославе. Након тога следи гошћење посним јелима, припремљеним у великим количинама. Током славе присутни узвикују: „Бибиако састипе!“ („У здравље Бибије!“). У вечерњим часовима се организује бал у неком од београдских ресторана, где се уз музику и избор најлепше Ромкиње завршава прослава Бибије на колективном нивоу.

МЕСТА КУЛТА ТЕТКИЦЕ БИБИЈЕ[26]

Двориште које се налази у Улици господара Вучића 49 није одувек било место на ком су Роми обележавали празник Теткице Бибије у том делу Београда. Првобитно место које се везује за саму појаву Теткице Бибије и њено излечење деце, а на ком се првобитно обележавао њен култ налазило се поред београдског предграђа Чубура, на утрини поред Чубурског потока (који је некад текао простором којим се данас отприлике пружа улица Јужни булевар), на једној малој узвишици. Према доступним информацијама, на том месту се налазила крушка,[27] око које су се

[23] Теткица Бибија је 2019. године уписана на Листу нематеријалног културног наслеђа Србије, http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/tetkica-bibija, Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, nkns.rs (25. 8. 2021).

[24] Бандић 1990: 164.

[25] Раније су деца бирала славара, а последњих деценија је пракса да се ромска удружења договоре ко ће наредне године бити славар.

[26] Аутори исказују захвалност Драгољубу Ацковићу и Кости Савићу на достављеним материјалима, као и Дуњи Свилар Дујковић на помоћи у истраживању.

[27] Роми се окупљају око светог места – обично дрвета или крста, доносе славски колач и храну, а у неким крајевима и дарове за Бибију (чешаљ, огледало и дечију одећу), које каче на свето дрво, уп. http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/tetkica-bibija, Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, nkns.rs (25. 8. 2021).

4. Крст посвећен Теткици Бибији и сто са иконом Свете Петке, фотографија са прославе 1929 (ИАБ-2156 – Лични фонд Михаила С. Петровића – К8-6-16).

4. Cross dedicated to Bibijako dive and a table with an icon of St Paraskeva of the Balkans. Photograph from the celebration in 1929. ИАБ – 2156 (Personal fund of Mihailo S. Petrović) – К8 – 6 – 16

Роми окупљали, крст и споменик подигнут палим ратницима (о њему ћемо нешто више писати касније у овом тексту). Првобитно стабло крушке се осушило с временом. Друго, новозасађено стабло неко је тајно исекао, док се треће није ни примило, па је 1922. године засађен багрем. Крст је био од дрвета, а на њему је била закуцана табла од плеха са натписом: „Овај запис подиже циганска омладина својој колеричној слави која се слави сваке године“ (сл. 4). Крушка и крст су били ограђени оградом од бодљикаве жице. За прославу је редовно доношена и икона Свете Петке, а понекад и друге, као икона Светог арханђела (Михаила).[28]

Како се Чубура почела ширити и око утрине почеле да ничу куће, градске власти или сопственици земљишта – предузеће „Неимар“, отерали су Роме или их приморали да оду са те локације. То је урађено из потребе за ослобађањем простора за даље ширење града. Није тачно познато кад су се преселили, али је то свакако било 1925. или почетком 1926. године. Роми су прешли преко Чубурског потока и на ледини са друге стране, на Пашином брду, купили земљиште на ком су убудуће (све до данас) прослављали празник Теткице Бибије и на који су пренели крст и споменик. Прва прослава на новој локацији је одржана 1926. године.[29]

Плац на који су се преселили купили су највероватније од Грађевинско-техничког предузећа А. Д. „Неимар“.[30] Налазио се у улици Господски пут (касније преименован у Господара Вучића). Први кућни број је био 59, а касније промењен у број 49, који носи и данас.[31]

На новој локацији је убрзо, 1927. године, подигнута и капелица. Радило се о малом зиданом објекту, висине између метар и метар и по. Подигао ју је Ром Душан Симић Чукур, хармоникаш, а у штампи се наводи да је за њену изградњу дао 8.000 динара. Унутар капелице су биле икона Свете Петке и две иконе саме Бибије, као и кандило.[32] Овај објекат је био сазидан од цигала, са двосливним кровом и уздигнутим забатом, на чијем врху се налазио крст, направљен од метала. На предњој страни су се

[28] Политика, 1. 4. 1921: 3; Политика, 2. 4. 1921: 2; Политика, 18. 3. 1922: 7; Политика, 29. 3. 1924: 4; Време, 2. 6. 1924: 4; Време, 3. 4. 1926: 5; Политика, 3. 4. 1926: 7; Политика, 26. 3. 1927: 8; Политика, 27. 3. 1927: 10; Вуксановић Мацура, Мацура 2014–2015: 166–167, 176; Acković 2004: 26–33, 35–36, 40, 43–44.

[29] Правда, 21. 3. 1925: 3; Правда, 3. 4. 1926: 5; Време, 3. 4. 1926: 5; Политика, 3. 4. 1926: 7; Политика, 27. 3. 1927: 10; Политика, 22. 3. 1930: 10; Политика, 14. 3. 1936: 11; Вуксановић Мацура, Мацура 2014–2015: 168; Acković 2004: 43; Acković 2010: 76; Petrović 1937: 125.

[30] Постоји сачувана карта на којој се види да је тај простор, са широм околином, био у власништву предузећа „Неимар“, као и документа која сведоче да је околне плацеве новим сопственицима продавало исто предузеће. Из тога се може закључити да је и предметни плац припадао том предузећу, ИАБ-ОГБ-ТД, кутија 481, омот VII, ОГБ техничка дирекција 1939–1940 – Извештај о спору са Неимаром; ИАБ-ОГБ-ТД, планови IX-24-1928 и XX-28-1934.

[31] ИАБ-ОГБ-ТД, књига 804, унос У 16; Време, 14. 3. 1936: 10.

[32] Политика, 26. 3. 1927: 8; Време, 26. 3. 1927: 5; Време, 10. 3. 1934: 7; Acković 2004: 44; Petrović 1937: 126.

5. Изглед капелице 1936 (фото Александар Петровић, копија из Музеја ромске културе, Београд)

5. Appearance of the small chapel in 1936. Photo by Aleksandar Petrović, copy from the Museum of Roma Culture, Belgrade

налазила метална врата, а изнад њих и мања плоча са уклесаним текстом: „У славу својој теткици ову капелицу подиже Душан Симић 1927“[33] (сл. 5). Капелица је срушена ради изградње нове капеле. Од ње је остао само метални крст и део цигли које су држале крст на капелици.

На простору плаца у оквиру ког се прославља Теткица Бибија, на делу уз саму ограду ка улици, 80-их година XX века године подигнута је нова капела[34] (сл. 6). Иако је била знатно већа од раније и овај објекат је скромних димензија, али се сада ради о правој капели, у коју може да уђе неколико особа. У њој је трајно смештена нова икона Теткице Бибије, као и неколико других икона. Капела је приближно квадратне основе, сазидана од беле силикатне опеке. Под је обложен керамичким плочицама беле боје, са представом крста од плавих плочица у средишњем

[33] Музеј ромске културе – копије фотографија бр. 3, 4 и 5 Александра Петровића из 1936. године; Време, 30. 3. 1940: 12; Petrović 1937: 126.

[34] Информације добијене од Косте Савића 30. 9. 2019. године и Драгољуба Ацковића 27. 10. 2020. године.

6. Изглед нове капеле, саграђене 80-их година XX века (Документација РЗЗЗСК, фото Павле Марјановић, 2019)

6. Appearance of the new chapel, built during the 1980's. Documentation of the IPCMS, photo by Pavle Marjanović, 2019

делу. Кровна конструкција је у форми куполе, дванаестоугаоног облика у основи, прекривена поцинкованим лимом, са крстом на врху. Улазна врата су од металног оквира, лучна, двокрилна и једнострука, застакљена ливеним орнамент стаклом.[35] Код врата је постављена спомен-плоча од метала, посвећена подизању капеле, на којој је написано:

[35] Документација РЗЗЗСК, Пројекат постојећег стања Капела Теткице Бибије, споменик погинулим и умрлим од 1912. до 1918. и спомен-плоча посвећена Ромима страдалим у Другом светском рату (аутор Јелица Јовановић, април 2021).

Поводом изградње црквице тетка Бибије ову спомен плочу
подижу чланови друштва „РОМ“ из Београда
„ROM“
BEOGRAD
Društvo za nauku, prosvetu, kulturu i socijalna pitanja

1. Драган Станковић – председник
2. Јовановић М. Милан – п.председник
3. Митровић Данило – п.председник
4. Радосављевић Драган – п.председник
5. Стојановић Илија – п.председник
6. Савовић Љиљана – секретар
7. Ђурчић Саша – благајник
8. Костић Божидар
9. Костић Живорад
10. Јефтић Богдан
11. Јефтић Миодраг
12. Васић Душан
13. Радовановић Власта
14. Митровић Живојин
15. Васић Слободан
16. Васић Иван
17. Костић Миодраг
18. Ђукановић Даница
19. Јовановић С. Миодраг
20. Јовановић М. Миодраг
21. Симић Влада
22. Станковић Јован
23. Глишић Зоран
24. Грбић Михајло
25. Асимовски Шехеризада
26. Бурсаћ Милан
27. Азири Дане
28. Грујић Душан
29. Декић Јанко

Београд
31. 03. 2000.

СПОНЗОРИ:
1. Г.П. „Стандард“
2. Љубиша Стојановић – Луис
3. Костић Љубомир

На прослави дана Теткице Бибије 1930. године први пут је донета и икона ове светице.[36] Ова икона је одмах заменила икону Свете Петке (која је раније доношена) и њено целивање је био обавезан ритуал у следећим годинама.[37] Икона је била висока нешто мање од једног метра, са масивним дрвеним рамом, без посебних украса. На њој је светица представљена као жена тамне (црне) пути, дуге косе, уплетене у две кике, које су јој падале преко груди, исколачених очију, пруженом десном руком, док левом руком пригрљава себи једног дечака. Била је обучена у црну хаљину дугих рукава, са белом марамом преко главе. Испред ње су болесна деца, жене и мушкарци, при чему јој се неки моле. Међу људима, а испред светице, налази се дрвени крст, исти онакав који је постојао на месту светковања. У горњем делу иконе је био натпис: „Чудотворна тетка Бибија“.[38] Ова икона је пре извесног времена замењена новијом иконом.[39]

СПОМЕН-ОБЕЛЕЖЈА

Уклапајући се у средину у којој се налазе, делећи са већинским становништвом не само простор него и недаће, Роми су учествовали и у ратним сукобима. Роми нису предводили ниједан рат на простору Европе, али су били учесници различитих ратних сукоба. У њима учествују као поданици државе на чијој се територији налазе или стицајем околности када би се у свом лутању нашли баш на неком простору на ком је избио рат или устанак. Уколико се нису борили као војници или учествовали као војно особље, онда су страдали као цивили – било да су гинули, присиљавани на нове сеобе или им је имовина уништавана. Како ратни сукоби не подразумевају само ратове између држава него и буне и устанке, улога Рома је знала да буде двојака – део њих је био у регуларним државним војним јединицама, а део уз устанике. Сачувана су сведочанства да су Роми заједно са Србима учествовали у борбама за ослобођење и очување српске нације у XIX веку. Роми су се налазили у редовима српских устаника против Турака током Првог српског устанка, били су присутни приликом стварања српске аутономије под кнезом Милошем Обреновићем, борили су се заједно са Србима током револуције 1848–1849. године на простору Угарске и као српски војници у ратовима против Турака 1876–1878. године.[40] У XX веку Роми су учествали са српским (и југословенским) војницима у Првом и Другом балканском рату, Првом и Другом светком рату, као и у ратовима током 90-их година XX века на простору бивше Југославије. У свим тим ратовима чинили су део активне (или устаничке) војске и има више сачуваних сведочанстава о њиховој исказаној храбрости и умешности. С друге стране, не постоје подаци о томе колико их је тачно учествовало као активни војни кадар и/или помоћно особље. Током ових сукоба, страдало је и цивилно ромско становништво, што је посебно било изражено током Другог светског рата, када је оно било намерно уништавано и кад су над њим спровеле геноцид нацистичка Немачка и марионетска

[36] Постоје информације да је икона настала 1929. године, али да је можда и старија. Њен аутор је Петар Даничић, а наводи се да је можда реч о литографији насталој према његовом цртежу, Музеј ромске културе – копија фотографија иконе, снимио Александар Петровић, 1936. године; Вукановић 1983: 275; Acković 2008: 20; Acković 2010: 11, 16–17; в. и: Павловић 1969: 16.

[37] Политика, 22. 3. 1930: 10; Време, 10. 3. 1934: 7; Политика, 14. 3. 1936: 11; Политика, 26. 3. 1938: 11; Време, 30. 3. 1940: 12.

[38] Музеј ромске културе – копија фотографија иконе и фотографија бр. 1 Александра Петровића из 1936. године; Време, 3. 4. 1926: 5; Политика, 22. 3. 1930: 10; Време, 30. 3. 1940: 12; Petrović 1937: 133–134.

[39] Acković 2008: 20; Acković 2010: 11, 16–17.

[40] Више о учешћу и страдању Рома у сукобима током XIX века в. у: Време, 14. 8. 1923: 5; Вукановић 1983: 87; Стојанчевић 1992; Acković 2009: 91–93; Đurić 1987: 63–65; Đurić 2006: 34–55, 77–78, 106–111; Šarenac 2020: 278–279.

[41] Ацковић 2019; Булајић 1992: 31–51; Вукановић 1983: 102–122, 194–195; Ђурић, Милетић 2008; Acković 1994; Acković 2009: 241–300; Đurić 1987: 66–75; 191–198; Đurić 2006: 111–120, 138–331; Pisari 2014; Janjetović 2012: 70–77; Šarenac 2020: 279–283.

[42] Политика, 3. 4. 1926: 7; Acković 2004: 40; Petrović 1937: 127.

7. Споменик страдалим Ромима у балканским ратовима и Првом светском рату (Документација РЗЗЗСК, фото Павле Марјановић, 2019).

7. Monument to the Romani people perished during the Balkan Wars and WWI. Documentation of the IPCMS, photo by Pavle Marjanović, 2019

Независна Држава Хрватска. Ни број тако страдалих Рома није познат. Прави бројеви се вероватно никад неће сазнати из познатих разлога, јер се Роми нису увек изјашњавали као Роми, већ као домицилно становништво, а често су носили и имена која су више била домицилна него традиционално ромска.[41]

Иако су споменици војницима страдалим у ратовима подизани и раније, тек се после сукоба у другој деценији XX века (пре свих Првом светском рату) приступило њиховом масовнијем подизању. Тако је било на простору целе Европе, па и новонастале Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (касније промењеног назива у Краљевина Југославија). Иако су споменици ратницима војске Краљевине Србије почели да се подижу још током Првог светског рата, са његовим окончањем није се одмах приступило масовној изградњи меморијалних обележја. У првих неколико послератних година споменици су спорадично подизани, да би од средине 20-их година то постало масовније. Ово је директно повезано са потребом обнове разрушене земље, па је подизање споменика сачекало делимичну стабилизацију економског стања у земљи. Међу малобројним споменицима који су подигнути у првој половини 20-их година XX века налази се и споменик страдалим Ромима.

Споменик Ромима страдалим током балканских ратова и Првог светског рата подигли су сами Роми у част и славу својих сународницика. На самом споменику стоји да га је подигла Српска циганска омладина. Реч омладина је уклесана са знацима навода. Не знамо који је разлог томе, али можемо само претпоставити да је ту било Рома свих узраста, а да су себе сматрали младима духом. Нема података да је у подизању споменика учествовао било који државни орган. Иначе, подизање споменика је у Краљевини СХС/Југославији често била ствар личне иницијативе и у највећем броју случајева је финансирано путем скупљања добровољних прилога, уз мању помоћ државних органа и краља (и/или чланова његове породице). Нема сачуваних података о томе како је тачно подизање овог споменика финансирано, али претпостављамо да су новчана средства скупили сами београдски Роми међу собом, уз евентуално учешће Рома ван Београда и локалних становника других националности. На једној од спомен-плоча постављеној са задње стране спомен-обележја налазе се имена 12 особа које су наведене као добротвори и још 24 имена чланова Управе Клуба београдских српских Цигана.[42] Сматрамо да се с правом може рећи да су то људи који су на различите начине учестовали у подизању овог спомен-обележја (сл. 7).

Према томе што је на спомен-плочи као добротвор наведен и београдски каменорезац Јосиф Дајч, можемо утврдити да је он израдио првобитне спомен-плоче на споменику, а можда и цело спомен-обележје. Његова каменорезачка радионица је била позната по изради спомен-обележја посвећених страдалим ратницима широм државе.

Будући да не постоји ниједан сачувани документ о подизању овог споменика, него су само новински чланци пренели информацију да је спомен-обележје подигнуто, не знамо тачну годину

његовог подизања. Прва позната информација о њему потиче из марта 1921. године.[43] У новинском чланку објављеном у дневном листу Политика стоји да је овај споменик подигнут „Циганима – херојима који падоше у рату од 1912–1918.“ На основу тога знамо да је оно постојало у том тренутку 1921. године, али не и да ли је подигнуто крајем зиме те године или у неком тренутку током претходних година – 1920. и 1919. Та прва информација доноси крајње штуре податке о споменику – само да постоји, коме је посвећен и да је на њему урезано око 50 именима страдалих у ратовима. Нема ни речи о форми и изгледу самог спомен-обележја.[44] Иста ситуација је и у следећим годинама. Вести о прослави празника Теткице Бибије говоре да се на простору на ком се одржавају прославе налази и споменик.[45] Једино ново што се сазнало јесте да су на споменику урезана 54 имена „славно палих бораца“ и имена добротвора „Клуба београдских српских Цигана“.[46]

Током 1935. године споменик је доживео извесне измене, али не знамо тачно у којој мери. Једино што можемо сигурно рећи је да су му тада додате две спомен-плоче, посвећене оснивању Удружења београдских Цигана свечара Бибије „Теткице“ и новим добротворима.

Споменик је степенастог правоугаоног облика, са крстом на врху, висок скоро два и по метра. Постављен је на постољу од бетона. Над постољем се уздижу три квадратна дела, неједнаких висина, при чему је сваки ужи од претходног. Сва три су прекривена рељефним бетоном и тренутно (2021. године) офарбани у сребрну боју. Први, најнижи је у функцији носача другог, главног дела, на ком су спомен-плоче од белог мермера, док је трећи основа за крст, који се уздиже изнад њега. Крст је од бетона, оштрих квадратних ивица, обојен у бело.[47]

Спомен-плоче се налазе на све четири стране споменика. Текст на њима је уклесан и обојен у црно. Источна (фронтална) и западна (задња) спомен-плоча су заобљене на врху и оне се на споменику налазе од његовог подизања. На источној су двостубачно уклесана 54 имена страдалих војника, а на западној једностубачно 12 имена добротвора, и двостубачно 24 имена Управе Клуба београдских српских Цигана. Северна и јужна спомен-плоча су квадратне и оне су додате 1935. године. На северној плочи се налази податак о оснивању Удружења београдских Цигана свечара Бибије „Теткице“, са једностубачно поређаних 40 имена чланова Управе и Надзорног одбора наведеног удружења, његових утемељивача, оснивача и добротвора. Последње име је уклесано нешто већим словима, па се може претпоставити да је доклесано касније. На јужној плочи налази се једностубачно поређаних 20 имена добротвора, уз навођење и Општине београдске као добротвора, а изнад њих име иницијатора. Нисмо сигурни о каквој иницијативи је реч, али можемо претпоставити да је посреди иницијатива за оснивање удружења или за постављање спомен-плоча на споменик. На овој плочи накнадно су уклесана још три имена из једне породице (сл. 8).

Текст на источној (фронталној) страни гласи:

[43] Политика, 2. 4. 1921: 2; Acković 2004: 27.

[44] Политика, 2. 4. 1921: 2–3; Acković 2004: 26–31.

[45] Политика, 18. 3. 1922: 7; Политика, 3. 4. 1926: 7; Правда, 3. 4. 1926: 5; Време, 3. 4. 1926: 5; Политика, 22. 3. 1930: 10; Време, 10. 3. 1934: 7; Време, 14. 3. 1936: 10; Политика, 14. 3. 1936: 11; Политика, 26. 3. 1938: 11; Време, 30. 3. 1940: 12; Acković 2004: 33–34, 52.

[46] Политика, 3. 4. 1926: 7; Acković 2004: 40.

[47] Документација РЗЗЗСК – Пројекат постојећег стања Капела Теткице Бибије, споменик погинулим и умрлим од 1912. до 1918. и спомен-плоча посвећена Ромима страдалим у Другом светском рату (аутор Јелица Јовановић, април 2021).

8. Положен венац на Споменик страдалим борцима у балканским ратовима и Првом светском рату приликом прославе Тетикице Бибије 1977. На фотографији је Драгутин Лука Савић, један од свечара. Власник фотографије је Коста Савић

8. Wreath laid down at the Monument to the fighters perished in the Balkan Wars and WWI during the celebration of Bibijako dive in 1977. The photograph shows Dragutin Luka Savić, one of the leaders of the celebration. The owner of the photos is Kosta Savić.

Српска циган. „Омладина“
својим Херојима
погинулим и умрлим од 1912 до 1918

Цв. Јовановић п.нар.
Јов. Ђорђевић капл.
Драган Савић
Драг. Стојановић
Влада Илић
Мика Илић
Свет. Симић
Никола Симић
Спас. Николић
Мита Ђорђевић
Рад. Стефановић
Момч. Бимбашић
Лаз. Васић
Пав. Павловић
Свет. Николић
Тома Јовановић
Лаз. П. Васић
Свет. Стојановић
Мик. Стојановић
Жика Симић
Филиф Милић
Миша Милосављевић
Милош Ђорђевић
Јов. Стојановић
Ил. М. Илић
Лаз. Васиљевић
Ђока Јанковић
Станко Стојановић
Јеврем Стојановић
Мил. Цар Стојановић
Ст. Јоксимовић
Пера Милосављевић
Љуба Васић
Мил. Васић
Жика Грбић
Жика Декић
Васа Микаиловић
Бор. Петровић
Милор. Марковић
Илија Петровић

Илија Јовановић
Ђурђе Васиљевић
Влада Николић
Танас. Јовановић
Милор. Кабадије
Коста Васиљевић
Петар Васиљевић
Матеја Павловић
Дан. М. Ивановић
Рад. Милић
Милор. Митровић
Љуб. Глишић
Вл. Јоксимовић
Иван Стефановић

На северној страни:

Удружење београдских цигана
свечара
Бибије „Теткице“
Основано 13 – V – 1935 год
Београд
Управни одбор
председник
Христифор Риста Јовановић
бив. старешина Београдских
цигана
подпредседник
Ђока Симић
секретар Јов. Милосављевић
благајник Милорад Васић

Чланови:
Стеван Ђорђевић
Душан Симић
Воја Васић
Ђурђе Марковић

надзорни одбор
председник
Мијаило Стефановић трг
чланови Јанићко Стојановић
Милорад Илић

утемељивачи:
Перса С. Васиљевић
Емил Шерифовић
Мирко Миловановић

Алекса Албиновић, словорез.
Сава Братић
Мика Стојановић
Влада Ј. Станковић, кафеџија
Милош Јаћимовић, индустр.

Добротвори:
Никола Ђ. Вранеш
Милорад Такмаковић

Оснивачи:
Марко Васиљевић
Драгутин Савић
Пера Петровић
Радомир Миљковић
Сима Васиљевић
Зоран Стефановић
Чеда Васиљевић
Жив. Д. Ђорђевић
Александар Крстић
Мијаило Крстић
Милорад Јовановић
Миливој Васиљевић
Вучко Симић
Марко Д. Васиљевић
Живојин Симић
Лазар Стојановић
Пера Бимбашић
Радојко Стојановић
Милан Микоре Николић

На западној (задњој):

Добротвори:
Веселин Маринковић
Стеван Михаиловић
Илија Стојановић, предс.
друш.
Алекса Ранчић, тргов.
Петар Симић
Тома Павловић
Христина Стојановић
Панта Тадић тргов.
Пера Вујанац
Жика Ђорђевић
Радојко Стојановић Кмет
београд. Цигана.
Јосиф Дајч каменорезац.

Управа:
Јеврем Симић
Христ. Јовановић
Ђорђе Ђорђевић
Милор. Стојановић
Анта Грујић
Стеван Ђорђевић
Влада Петровић
Ђурђе Стојановић
Ст. Пурић каф.
Димит. Симић
Чед. Михаиловић
Ст. Милосављевић
Жика Д. Ђорђевић
Јанић Стојановић

Мијај Стевановић	Милор. Костић
Петар Бимбашић	Јов. Тодоровић
Јован Јаре	Ст. Петровић
Ђурђе Ђорђевић	Ђурђе Марковић
Тихом. Јовановић	Рад. Стојановић

И на јужној:

Под иницијативом	Јак. Челебановић
Маринка Савића	Д. З. Бојић
кмета Беогр Цигана	Пер. Јовановић
———	Здр. Милосављевић
Добротвори:	Вуч. Симић
Општ. Београдска	Јов. Симић
Мар. Савић	Рад. Гавриловић
Жив. Правдић	Макс. Решић
Бож. Максимовић	Мил. Цветановић
Крст. Милетић	Пет. Глишић
Ив. Миличевић	Румена Николић
Деца Ал. Ранчића каф.	Милица Николић
Мил. Балтић	Никола Николић

Не знамо да ли је споменик обнављан након 1935. године. Можемо само претпоставити да јесте, иначе би данас био у знатно лошијем стању. Поред тога, током година, споменик је премештан у оквиру самог дворишта.

Приликом прослављања празника Теткице Бибије свештеник је вршио помене за пале ратнике, којима је посвећен споменик[48] (сл. 9).

На зиду од цигала који одваја плац на ком се обележава Теткица Бибија од суседног, западног плаца, 1983. године постављена је спомен-плоча посвећена Ромима страдалим у Другом светском рату. Подигли су је и њено постављање финансирали сами Роми[49] (сл. 10).

Плоча је израђена од белог мермера, са текстом на ромском и српском језику:

ROMENGE SAVE SI MUDARDE ANDO II
THEMESKO MAPIRE LENDJE
DŽUVDE PHRALA
ROMA ANDARO BEOGRADO
РОМИМА ПОСТРАДАЛИМ У II
СВЕТСКОМ РАТУ ПРЕЖИВЕЛИ
ЊИХОВА САБРАЋА РОМИ
ИЗ БЕОГРАДА

На плацу се налазе и стамбени објекти новијег датума, који служе за различите потребе. Једно време се у једном од њих налазио и вртић за ромску децу.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Колективна прослава Теткице Бибије, симбола ромске заједнице, доприноси јачању интегритета, односно повезаности унутар ромске заједнице и културолошкој толеранцији са неромским становништвом. Место култа и меморијални простор у Улици

[48] Политика, 18. 3. 1922: 7; Правда, 21. 3. 1925: 3; Правда, 3. 4. 1926: 5; Време, 3. 4. 1926: 5; Политика, 14. 3. 1936: 11; Време, 14. 3. 1936: 10; Политика, 26. 3. 1938: 11; Време, 30. 3. 1940: 12; Acković 2004: 34, 43, 52; Petrović 1937: 128.

[49] Информације добијене од Косте Савића 30. 9. 2019. године.

9. Опело палим војницима, 1936 (фото Александар Петровић, копија из Музеја ромске културе, Београд)

9. Memorial service for the perished soldiers, 1936. Photo by Aleksandar Petrović, copy from the Museum of Roma Culture, Belgrade

10. Спомен-плоча за страдале у Другом светском рату и крст са некадашње капелице (Документација РЗЗЗСК, фото Павле Марјановић, 2019)

10. Memorial plaque for those perished in WWII and the cross from the former chapel. Documentation of the IPCMS, photo by Pavle Marjanović, 2019

господара Вучића 49 има значајну улогу у религијском и друштвеном животу у традиционалној и савременој култури Рома Београда. Ритуална пракса, која се на територији Београда спроводи више од једног века, део је идентитета ромске заједнице без обзира на вероисповест.

Елементи који данас постоје у дворишту на адреси Господара Вучића 49 у Београду, односно спомен-обележје подигнуто за Роме страдале током балканских ратова и Првог светског рата, спомен-плоча страдалим Ромима током Другог светског рата, капела и остаци старе капелице, заједно са чињеницом да се ради и о простору на ком се одвијају култни обреди ромског народа, говоре да је овај простор веома значајан са културно-историјског аспекта.

Спомен-обележја подсећају на то да су Роми заједно са Србима и осталим грађанима Србије били учесници ослободилачких ратова. Споменик страдалим Ромима у балканским и Првом светском рату је јединствено спомен-обележје у Републици Србији данас, пошто је једино обележје које је посвећено само ромским жртвама у тим сукобима. Сличних споменика је и у свету веома мало. Спомен-плоча страдалим Ромима током Другог свет-

ског рата је једно од ретких спомен-обележја која су подигнута само за становништво ромског порекла убијено у том рату.

Уписивање Теткице Бибије на Листу нематеријалног културног наслеђа Србије и утврђивање овог простора за непокретно културно добро доприноси већој видљивости њеног култа у широј јавности.

Роми су, као слободан, мирољубив и народ привржен својој заједници, с временом научили како да преживе, како да се социјално интегришу, али и да сачувају и генерацијама преносе своје културолошке вредности, обичаје, веровања и традицију.

Иако закаснео, ипак је 2002. године усвојен Закон о заштити слобода и права националних мањина, чиме су уз помоћ међународних организација предузети кораци за унапређење положаја Рома, имајући у виду њихове потребе без угрожавања њихове етничке и културне самобитности. У том смислу, најважније је деловати на најдрастичнији узрок њихове социјалне искључености (пре свега образовање) и оне чиниоце живота који ће у социокултурном и сваком другом смислу убрзати њихову афирмацију уз поштовање, признавање и промоцију различитости,[50] односно институционално уважавање и промовисање ромских социокултурних и религијских израза. То употпуњује и намера да се у постојећој новијој згради отвори нешто налик на друштвени центар у ком би се налазили обданиште и учионице где би млади Роми учили стране језике и унапређивали образовање.

Културна различитост, поштовање права мањина у односу на већину и признавање идентитета мањина терминолошки је обједињено мултикултурализмом. Неговање културне разноликости грађана једне територије чини богатијом свеукупну културу државе. Интегративни процеси без асимилације, уз јачање културног идентитета, дају могућност препознавања посебне ромске културе.

[50] Радовановић, Кнежевић 2014: 104.

ИЗВОРИ

Архивска грађа:

Историјски архив Београда (ИАБ)

– Општина града Београда (ОГБ) – Фонд 2.

– Лични фонд Михаила С. Петровића – Фонд 2156.

Документација Удружења београдских Цигана свечара Теткице Бибије, Београд.

Документација Републичког завода за заштиту споменика културе, Београд (РЗЗЗСК).

Музеј ромске културе, Београд.

Усмени извори:

Разговор са Костом Савићем, 30. 9. 2019. године. Разговор водио Ненад Лајбеншпергер.

Разговор са Драгољубом Ацковићем, 27. 10. 2020. Разговор водили Љубица Димитријевић и Ненад Лајбеншпергер.

Штампа:

Аноним, Политика, 1. 4. 1921, 3.

Аноним, *Бибијин дан*, Политика, 2. 4. 1921, 2–3.

Аноним, *Тетка Бибија*, Политика, 18. 3. 1922, 7.

Аноним, *Дан тетка-Бибије*, Политика, 29. 3. 1924, 4.

Аноним, *Тетка Бибијин Дан*, Политика, 3. 4. 1926, 7.

Аноним, *Чубура је прославила јуче тетка Бибије*, Политика, 26. 3. 1927, 8.

Аноним, *Чубурски поток некад и сад*, Политика, 27. 3. 1927, 10.

Аноним, *Прослава тетка Бибије*, Политика, 22. 3. 1930, 10.

М. Д., *Београдски Цигани прославили су јуче своју тетка Бибију*, Политика, 14. 3. 1936, 11.

М. J., *Београдски Цигани прославили су јуче своју чудотворну светитељку тетка Бибију*, Политика, 26. 3. 1938, 11.

*

Аноним, *У славу – колере*, Правда, 21. 3. 1925, 3.

Аноним, *Јучерашња прослава „Тетка Бибије“*, Правда, 3. 4. 1926, 5.

*

Аноним, *Јуче су београдски цигани прославили Свету Бибију*, Време, 3. 4. 1926, 5.

Аноним, *Јуче су цигани прославили своју славу Св. Бибију*, Време, 26. 3. 1927, 5.

Аноним, *Јуче су цигани прославили своју славу тетка Бибију*, Време, 14. 3. 1936, 10.

Аноним, *Београдски Цигани јуче су свечано и бучно прославили своју заштитницу тетку Бибију*, Време, 30. 3. 1940, 12.

Нестор Летописац, *Циганске махале старог Београда*, Време, 14. 8. 1923, 5.

Нестор Летописац, *Споменици по окрајинама Београда*, Време, 2. 6. 1924, 4.

К. А., *Тетка-Бибија, циганска светица спаситељица*, Време, 10. 3. 1934, 7.

Електронски извори:

http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/slava-krsno-ime-krsna-slava, Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, nkns.rs, приступљено 25. 8. 2021.

http://nkns.rs/cyr/popis-nkns/tetkica-bibija, Национални регистар нематеријалног културног наслеђа, nkns.rs, приступљено 25. 8. 2021.

Литература:

Ацковић Д. 2019, *Страдање Рома у Првом светском рату*, Цетиње.

Бандић Д. 1990, *Царство земаљско и царство небеско (огледи о народној религији)*, Београд.

Богдановић Б. 2018, *Велики рат. Записано у камену*, Београд.

Булајић М. 1992, *Усташки злочини геноцида против Цигана (Рома) у Другом светском рату*, Развитак Рома у Југославији. Проблеми и тенденције, ур. М. Мацура, Београд, 31–52.

Вукановић Т. 1983, *Роми (Цигани) у Југославији*, Врање.

Вуксановић Мацура З., Мацура В. 2014–2015, *Историја чубурских ромских енклава*, Годишњак града Београда LXI–LXII, 157–186.

Ђурић В. и др. 2014, *Етноконфесионални и језички мозаик Србије*, Београд.

Ђурић Р., Милетић А. 2008, *Историја Холокауста Рома*, Београд.

Павловић Л. 1969, *Смедерево у XIX веку. Занимања, имовина и зараде становника према пописима 1833. и 1862/3. године. Архивски подаци са коментарима (са 38 цртежа и фотографија)*, Смедерево.

Радовановић С., Кнежевић А. 2014, *Роми у Србији*, Београд.

Стојанчевић В. 1992, *Политички и правни положај Цигана (Рома) у Србији Првог и Другог устанка*, Развитак Рома у Југославији. Проблеми и тенденције, ур. М. Мацура, Београд, 25–30.

Тодоровић Д. 2007, *Друштвена удаљеност од Рома (етничко-религијски оквир)*, Ниш – Нови Сад.

Чајкановић В. 1973, *Миш и религија у Срба*, Београд.

*

Acković D. 1997, *Neki problem u vezi sa utvrđivanjem broja romskih žrtava u II svetskom ratu*, Povodom dana sećanja na žrtve genocida. Jasenovac, sistem ustaških logora smrti, ur. M. Hamović, Beograd, 163–166.

Acković D. 2004, *Tetkica Bibija. Proslave Bibije u ogledalu dnevne i periodične štampe u poslednjih sto godina*, Beograd.

Acković D. 2008, *Đelem, Đelem. Tradicionalna kultura Roma u Srbiji*, Beograd.

Acković D. 2009, *Romi u Beogradu: istorija, kultura i tradicija Roma u Beogradu od naseljavanja do kraja XX veka*, Beograd.

Acković D. 2010, *An Bibijako sastipe, katalog izložbe*, Beograd.

Acković D. 2014, *Stradanje Roma u Jasenovcu*, Beograd.

Ćirković S. s. a., *Bibi and Bibijako Djive in Serbia*, https://www.academia.edu/42176038/Bibi_and_Bibijako_Djive_in_Serbia, приступљено 25. 7. 2021.

Đurić R. 1987, *Seobe Roma. Krugovi pakla i venac sreće*, Beograd.

Đurić R. 2006, *Istorija Roma (pre i posle holokausta)*, Beograd.

Jakšić B, Bašić G. 2005, *Umetnost preživljavanja: gde i kako žive Romi u Srbiji*, Beograd

Janjetović Z. 2012, *„U skladu sa nastalom potrebom.“ Prinudni rad u okupiranoj Srbiji 1941–1944*, Beograd.

Jovanović Z. 2014, *Romi u vremenu*, Beograd.

Mikić H., Radonjić Živkov E., Dimitrijević Lj. 2016, *Lokalne politike & kreativno preduzetništvo Roma*, Beograd.

Petrović A. 1937, *Contributions to the study of the Gypsies no. 10*, Journal of the Gypsy Lore Society 3, 16, 111–137, https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015012850700&view=1up&seq=403, приступљено 27. 7. 2021.

Pisari M. 2014, *Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta*, Beograd.

Šarenac D. 2020, *A View if the Disaster and Victory from below: Serbian Roma Soldiers, 1912–1918*, Social Inclusion 8/2, 277–285.

Ljubica V. Dimitrijević
Nenad L. Lajbenšpeger

PLACE OF BIBIJAKO DIVE (AUNTIE DAY) CULT AND THE MEMORIAL SPACE OF THE ROMANI PEOPLE IN GOSPODARA VUČIĆA STREET IN BELGRADE

The space at Gospodara Vučića 49 in Belgrade encompasses a place of cult dedicated to Bibijako dive, the only monument dedicated exclusively to the Romani who perished during the Balkan Wars and WWI, and a memorial plaque for the Roma who perished during WWII. The celebration of the most important authentic holiday of the Roma, the miraculous Bibijako dive, the protector of Roma children and the healer of the sick, is a part of the identity of the Roma community. In this place, the day of Bibijako dive is collectively celebrated on the Friday of the third "cross-veneration" week of the Great Easter Lent, i.e., on the third Friday from the beginning of the Easter Lent. The Roma express the respect for their saint using the form of the celebration of the saint's day (*slava*), which contains religious and social elements, as well as a special kind of the institute of hospitality, when everyone is welcome regardless of their religion and ethnicity. In this way, the Roma continue to behave according to "God's advice" in line with the messages conveyed by the oldest recorded legend about Bibijako dive. The collective celebration of Bibijako dive affects the intra-connection within the Roma community and the cultural tolerance for the non-Romani population. The original venue for the celebration of Bibijako dive was next to the Čuburski stream, but around the middle of the 1920's the place of the cult was changed. A new space was bought on Pašino brdo [hill] in Gospodski put street (the name of the street was subsequently changed to Gospodara Vučić). A cross beside which Bibajako dive is celebrated and the monument to the Roma who perished during the Balkans Wars and WWI, erected probably at the beginning of the 1920's, were transferred from the old location to the new one. The monument contains memorial plaques with the names of the Roma who were killed and who perished in the wars from 1912 to 1918, the names of benefactors and members of Roma associations. A small chapel was built at the new location. At the beginning of the 1980's, a new chapel was built and a memorial plaque for the Roma who perished in WWII was displayed. The establishing of this space as an immovable cultural property ensures greater visibility of her cult among the general public.